

Kertomusten pyhätöt ja arjen kaupungit

Christer Bengs

Kokemuksen puuttuessa nuori joutuu turvautumaan kertomuksiin. Kokemuksen lisääntyessä paranevat mahdollisuudet kertomusten kriittiselle pohdinnalle. Samalla ehkä ymmärtää paremmin niiden funktiota yhteiskuntaa koossa pitävänä voimana. Kokenut saattaa tajuta, että aatteet eivät muuta maailmaa, vaan maailma muuttaa aatteita. Ymmärtääkseen kertomuksia tuottavaa maailmaa, pitää luopua kertomusten kirjaimellisista tulkinnoista.

Silloin

Opiskeltuani kaksi vuotta Otaniemessä olin syksyllä 1968 suoriutumassa pikkudiplomista, muuttanut lapsuudenkodista vuokralle ja ehtinyt työskennellä puolitoista vuotta arkkitehtitoimistossa. Maailmankatsomus oli haussa ja kokemuksen puuttuessa jouduin turvautumaan tarjolla oleviin kertomuksiin. Etsimisen erääksi emotionaaliseksi lähtökohdaksi osoittautuivat kolmen kesän liftausreissut Länsi- ja Itä-Euroopassa sekä harjoittelu silloisen Tšekkoslovakian Brnon kaupunkisuunnitteluvirastossa Neuvostoliiton miehityksen aikana kesällä 1968. Kokemusta oli vähän, mutta vilpittöntä löytämisen intoa senkin edestä. Näin päättelen siitä, että keväällä 1969 havahduin joutuneeni arkkitehtikillan ”Vallankumous- ja agitaatiotoimikunnan” jäseneksi. Paljon oli ehtinyt tapahtua sen jälkeen, kun olin karistanut patavanhoillisen poikalyseon tomut päältäni ja tehnyt läheisilleni selväksi, että seison omilla jaloillani.

Aatteet, ideologiat ja kertomukset

Usein sanoja ”aatteet”, ”ideologiat” ja ”suuret kertomukset” käytetään synonyymeinä. Mielestäni kaksi ensimmäistä ovat lähes synonyymeja, mutta aate ja aatteellisuus kuulostavat positiiviselta, ideologia ja ideologisuus taas nega-

tiiviselta. Suuret kertomukset tuovat mieleeni jotakin syvällisempää, ehkä maailmankatsomukseen liittyviä näkemyksiä, joiden ympärille aatteet ja ideologiat rakentuvat toimiakseen poliittisen mobilisaation keinona.

1960-luku on usein leimattu ideologiseksi. Suomessa se saattoi tarkoittaa sotaisan nationalismin ja perinnetapojen halveksuntaa. Mukana olleet nuoret saattoivat mieluummin nähdä vuosikymmenen aatteellisena. Näitä aatteita olivat kansainvälistyminen ja nuorten osallisuuden tavoittelu sekä ihmisoikeuksien orastava ymmärrys. 60-luvun keskivertonuoria vaivasi uutuudenkaipuu. Kuten aina, ideologisointi tuli myöhemmin. Uutuudenviehätys oli tietysti ennen kaikkea materiaalista, elämäntyyleihin ja -tapoihin sidottua, eikä niinkään abstraktia. Siksi se heijasti vahvasti elämän kaupallistumista ja ikään perustuvaa segmentointia. Poliittinen radikaalisuus saattoi myös liittyä sodan jälkeisten suurten ikäluokkien taisteluun elintilastaan, kuten tapahtui toista sataa vuotta aikaisemmin 1840-luvulla Napoleonin sotien jälkeen.

Ideologia-sanan synty on usein liitetty ranskalaisen *Antoine Destutt de Tracy*n (1754–1836) nimeen. Hän kuului Ranskan yläluokkaan, ajoi liberalismiin aatetta ja joutui vallankumouksen terrorivaiheessa vuodeksi vankilaan, jossa hän ryhtyi kirjallisiin töihin. ”Ideologialla” *Destutt* tarkoitti perustavaa laatua olevien ideoiden tutkimista. Hänen tarkoituksenaan oli sovittaa ideologiatyönsä osaksi liberalismiin filosofiaa ja osoittaa, miten perusideat liittyvät liberalismiin keskeisiin käsitteisiin kuten henkilökohtaiseen vapauteen, omaisuuteen, vapaisiin markkinoihin ja valtiovallan rajoittamiseen. *Napoleon Bonaparte* (1769–1821) käytti *Destuttista* ja hänen kumppaneistaan nimitystä ”ideologiset”, mistä johtuneen sanan jälkipolville välittämä huono kaiku. *Karl Marx*in (1818–1883) tunnetun määritelmän mukaan ”ideologia” tarkoittaa väärää tietoisuutta, joka välittyy kansalle niin sanottujen ylärakenteen instituutioiden (koulutus, kirkko, hallinto, lehdistö, tiede, taide tms.) kautta.

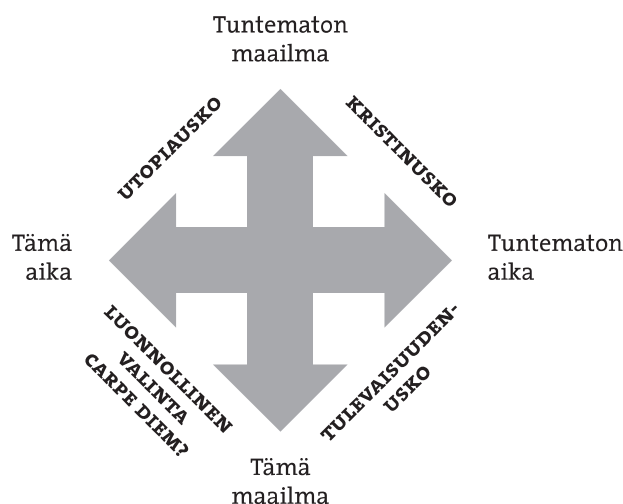
*Karl Mannheim*in (1893–1947) mukaan ideologiat on suhteutettava luokkaperustan lisäksi kulttuuriin, ikäpolvijakaumaan ja erityisiin intresseihin (Mannheim 2009). Tutkimuksen tarkoituksena ei ole etsiä totuutta ideologioiden takaa, vaan ymmärtää miten ihmiset ideologioiden avulla hahmottavat todellisuutensa, sen puitteita ja merkityksiä. Hän teki eron ideologioiden ja utopioiden välillä. Ideologiat voivat olla mitä eriskummallisimpia silti muuttamatta yhteiskuntaa millään oleellisella tavalla. Utopiat sen sijaan vaikuttavat toteutuessaan yhteiskunnan rakenteisiin ja muuttavat maailmaa. Kunkin ideakokonaisuuden ideologisuuden tai utopiisuuden aste voidaan määrittellä vasta jälkikäteen, koska keskellä tapahtumia kauaskantoiset vaikutukset eivät ole tiedossa. *Louis Althusser* (1918–1990) yhtyi käsityksiin ideoiden toissijaisuudesta suhteessa vallitseviin sosiaalisiin käytäntöihin (Althusser 1984). Hänellä korostuu ideologi-

oiden rakenne, jossa ihmisten väliset suhteet kuvataan valheellisesti, mutta heidän materiaaliset olosuhteensa todenperäisesti. *Guy Debordin* (1931–1994) mukaan ihmisten väliset suhteet ovat muuttuneet representaatioiksi (Debord 1990). ”Olemisesta” on tullut ”minulla on”, mikä vuorostaan on pelkistynyt ”näyttämiseksi”. Tämän voi kiteyttää sanaan ”spektaakkeli” eli eräänlaiseksi jatkuvaksi nykyhetkeksi.

Ideologioiden rakenteet saattavat jäädä epäselviksi, jos keskittyy vain niiden yhteiskunnallisiin funktioihin. Koska ne aina puetaan kertomusten muotoon, kielitiede onkin tarttunut niiden rakenteen tutkimiseen. Kertomusten laajan kirjon keskeinen piirre on niiden kuuteen osatekijään perustuva rakenne: toimija ja päämäärä, lähettäjä ja vastaanottaja sekä vastustaja ja hyväntekijä (Bengs 1992). Päämäärä pitää tietysti sisällään tavoitteellisuuden, jota ilman ideologia ei toimi. Toimija tarjoaa vuorostaan kuulijalle/lukijalle mahdollisuuden samaistua tarinaan. Lähettäjä ja vastaanottaja ilmaisevat maailmankatsomuksen keskeisiä elementtejä. Vastustaja ja hyväntekijä antavat tarinalle dramaattista potkua. Osatekijät käsittävät siten sekä tavoitteellisuuden ytimen että rationaalisen mallin tavoitteen saavuttamiseksi.

Nykyisin pelkistämme helposti eri aatesuunnat älyllisiksi valinnoiksi. Tällainen katsanto on melko uutta. Antiikin aikana haluttu elämänasenne ja -tapa olivat lähtökohta filosofisen koulukunnan valinnalle (Hadot 2015). Näin mielestäni myös nuoret 50 vuotta sitten menettelivät. Tarjolla oli lähinnä kolme tietä,

Uskomusten typologia

KUVA 1 Uskomusten typologia

yhdessä tai erikseen: perinneusko, utopiausko ja tulevaisuudenusko. Kristillisessä moraaliopissa oli vetovoimaa, mutta kristillinen elämäntapa vaikutti elämänvastaiselta ja uskonnon kirjaimelliset tulkinnat järjenvastaisilta. Utopiat ja tulevaisuudenusko tuntuivat avaavan ovet sekä järkeilylle että mielekkäälle elämäntavalle. Aikakauden keskeiset uskomukset tuottivat mielikuvan aatteiden ja menettelytapojen valinnanvapaudesta.

Kolmea suurta kertomusta yhdistää käsitys *ihanteellisesta olotilasta* eli eräänlaisesta kertomusten pyhätöstä, jonka sijainti eroaa aika- ja tilaulottuvuuden mukaan. Kristinuskon mukaan ihanuus on sijoitettu tuntemattomaan paikkaan ja aikaan, utopiauskon mukaan tuntemattomaan paikkaan ja tähän aikaan, mutta tulevaisuudenuskon mukaan tuntemattomaan aikaan ja tähän paikkaan (ks. Kuva 1). Mikään näistä kertomuksista ei nykyisin tunnu kovin uskottavalta, vähiten minusta tulevaisuudenusko. Moni eläkeläinen saattaa ajatella samoin.

Ennen tarinavaihetta ihmiskunta eli arvatenkin paikallisesti ja hetkellisesti, ilman tavoitteita. Animismi uskonjärjestelmänä saattaa heijastaa tätä keräilijöiden ja metsästäjien elämänasennetta, joka sai väistyä maatalouden ja jumaloppien edessä. Yksijumaluus syntyi siellä missä valta keskittyi (Aslan 2017). Tällä hetkellä saattaa olla viitteitä uuden suuren kertomuksen synnyttämisestä. Mielestäni uuden tarinan orastava alkuvaihe on aistittavissa ”tässä-ja-nyt”-aatteen vahvistuessa. Siihen löytyy useita perusteluita kuten tuottavuuden jatkuva kasvu, investointitahdin kiihtyminen, globalisaatio sekä suhteellisuusteorian ja kvanttifysiikan tuoma uusi aika-paikkakäsitys (Rovelli 2016, 2018). Populäärimedia kiteyttää nykyhetken ylistyksen sanontaan *Carpe Diem*, tartu hetkeen!

Kertomusten suhde tapahtuneeseen ei ole kausaalista. Tarinoinnit ovat vallan tuottamia, itsensä oikeuttamiseksi ja yhteiskunnan toimintojen organisoimiseksi, ja ideologisen valtiokoneiston ylläpitämiä. Seuraavaksi tulkitsemme kolmen suuren kertomuksen konkreettisia yhtymäkohtia rakennettuun ympäristöön, opetukseen, rakennustoiminnan organisoimiseen ja suunnitteluun. Lähtökohdaksi olisin voinut kertomusten sijasta valita eri ideologiat tai aatteet. Luulen kuitenkin, että suuret kertomukset todentavat historiallista perintöä paremmin kuin nykyiset ideologiat, jotka oletetuista eroistaan huolimatta ovat kaikki yhden kertomuksen eli tulevaisuususkon ilmentymiä.

Uskonperintö

Uskonperinnön ihanteellinen olotila on sijoitettu *tuonpuoleiseen*. Retoriikan kannalta sijainti on oivallisesti valittu, koska uskonnon mukainen pelastus ei ole tätä maailmaa eikä siis todennettavissa. Antiikin uskonnot liittyivät läheisesti maatalouteen ja sen edellyttämän teknologian, maanjaon ja kalenterin

kehittymiseen. Seurauksena syntyi geometria ja aritmetiikka. Matematiikan muotoon puettu arkkitehtuuri ja maankäyttö olivat siitä lähtien hyvin merkityksellisiä, joten kristinuskon vaikutus ei rajoittunut uskonnollisiin rakennuksiin ja kristillisten symbolien käyttöön, vaan rakentamiseen ja maankäyttöön kokonaisuudessaan. Keskiaikana antiikin opetus tiivistettiin seitsemään oppiaineeseen (*artes liberales*), joista *trivium* käsitti kolme kirjallista ainetta ja *quadrivium* neljä suhdejärjestelmään perustuvaa ainetta (numerologia, geometria, kosmologia ja musiikki), säilyen arkkitehtuurin lähtökohtana aina modernismin läpimurtoon saakka 1900-luvulla (Martineau 2011). Sen hienoimpia saavutuksia löytynee barokin ajalta, jolloin katolisuus valjasti taiteen taisteluun kirkon hajottamista vastaan. Mainittakoon esimerkiksi *Gian Lorenzo Berninin* (1598–1680) baldakiini Pyhän Pietarin kirkossa Roomassa, joka suhdejärjestelmää tulkiten voidaan kirjoittaa vaikkapa musiikin muotoon. Arkkitehtuuri perustui siis klassismin aikana maailmankaikkeuden ja eri taidemuotojen ilmentämiin ikuisiksi kuviteltuihin totuuksiin (Hersey 2000).

Varhaisten modernistien teoksia on syystäkin ihailtu. Tyylikkäitä ne ovat nimenomaan modernismistaan huolimatta eikä sen ansiosta, koska modernismin uranuurtajat olivat saaneet klassisen koulutuksen. Nykyisin tarjolla olevien teknisten suunnitteluvälineiden määrä ja laatu ovat kasvaneet hurjasti. Ongelmaksi muodostuu niiden valjastaminen muodonantoon. Teknisiä välineitä tärkeämpää olisi tietysti ymmärrys ja sivistys. Kvanttifysiikan aikakäsitykseen vedoten voisi väittää, että barokin tarjoamat muodonannon älylliset keinot olivat valovuosia *edellä* nykyisin käytössä olevaa teknistä arsenaalia. Aikanaan piti itse ajatella ja käsin rakentaa, ja suunnittelijana kantaa vastuu teoistaan.

Otaniemessä opiskellessani modernismista oli jo tehty klassisismia antamalla ymmärtää, että moderni arkkitehtuuri perustuisi muodonannon ikuisiin periaatteisiin, vaikka opetuksessa näitä ei eritelty. Vain harva modernismin uranuurtaja on yrittänyt tehdä modernismin väitetystä absoluuttisesta perustasta teoriaa (Zevi 1994). Kehittämänsä *Modular*-järjestelmän ansiosta *Le Corbusieria* (1887–1965) voi pitää poikkeuksena. Hänen järjestelmänsä perustuu *Fibonacciin* (n. 1170–n. 1250) keksimään lukujonoon, joka edetessään lähentelee kultaisen leikkauksen suhdetta. Puutarhurin koulutuksen saaneena hänen eväänsä eivät riittäneet uskottavan teorian kehittämiseen (Le Corbusier 1951; Hearn 2003). Suomalaisen Timo Penttilän lähtökohtana on arkkitehtuurin teoriaa koskevassa kirjassaan antiikin perintö, mutta ymmärtääkseni tulkinta edellyttäne vihkitymistä salaseurojen esoteerisuuteen (Penttilä 2013; Bengs 2014).

Arkkitehtikunta on historian saatossa menettänyt markkinoita insinööreille, yhteiskunta- ja käyttäytymistieteilijöille ja monelle muulle ammattikunnalle, mutta on pyrkinyt profiloimaan itseään ainoana rakennustuotantoon osal-

listuvana *estetiikan* asiantuntijakuntana. Tämäkään ei onnistu, jos luopuu käsityksestä estetiikan objektiivisesta perustasta ja muodonannon tiedollisesta hallinnasta. Miten voi väittää olevansa asiantuntija, jos asiantuntijuutta ei voi käsitteellistää? Kohtaamani arkkitehtikoulutus Otaniemessä ja ympäri maailmaa tuntuu usein kompastuvan tähän samaan asiaan. Jos opettajat eivät osaa tai halua perustella tyylipreferenssejään ja suunnitteluratkaisujaan, niin ainoana tapana saada viestinsä perille on toistaa omia mieltymyksiään niin kauan, kunnes ne istuvat opiskelijoiden matelijanaivoissa. Onkohan pappis-seminaarien auktoritäärisyys ainoa osa klassismin rikasta perintöä, minkä nykyarkkitehtuurin kouluttajat ovat pystyneet omaksumaan? Arkkitehtuurin epä-älyllinen opetus tuntuu johtavan siihen, että muut ammattikunnat pitävät arkkitehtejä kaikkietävinä, riitaisina ja ennen kaikkea käsittämättöminä, mitä he kirjaimellisesti ovatkin. Miten voisikaan olla toisin, kun heitä opintilla sosialisoidaan esimerkkien eikä ajattelun avulla? Akateemisissa jatko-opinnoissa tämä asenne muuttuu tuhoiseksi. Jos ei ymmärrä käsitteellistämisen olevan elimellinen osa tutkimustyötä, niin ei pysty tutkimaanakaan. Siksikö piirtämällä halutaan tohtoreiksi?

Utopiaperintö

Kristinuskon tuonpuoleinen muuttui utopiauskon myötä tämänpuoleiseksi. Ihanteellinen olotila löytyi tuntemattomasta paikasta (Utopia), ”*ei missään*”-paikasta. Uuden ajan alun löytöretket avasivat kristikunnalle maapallon laajan kirjon. Saatettiin vertailla omaa maanosaa muun maailman valtioihin ja yhteiskuntiin. Tiedon karttumisen kavensi kristillisen pelastusopin uskottavuutta, koska Euroopan ulkopuolisten korkeakulttuurien hallitsijat pitivät valtaa Jumalan armosta siinä missä Euroopankin hallitsijat, mutta eri jumalin ja opein. Ehkä suurin järkytys oli siinä, että vaihtoehtojen kirjo osoittautui valtavaksi.

Utooppinen ajattelu vetosi arkkitehtuuria opiskeleviin 1960-luvulla. Halusimme keksiä ennen näkemätöntä ja kokematonta. Ajatus oli järjetön, koska läpeensä uutta kukaan ei voi käsittää. Sana ”utopia” ei alun perin tarkoittanutkaan uutuutta sinänsä, vaan yhteiskunnan organisoimista koskevaa pohdintaa. Siksi utopiat kaikessa tylsyydessään perustuvat olemassa olevan rationaaliin parannuksiin. Poliitikassa utopismilla viitataan tavoitteisiin, joita valtaideologian edustajat kavahtavat.

Ensimmäinen utopia oli *Thomas Moren* (1478–1535) vuonna 1516 julkaiseva samanniminen opus (More 1978; Bengs 2016b). Siinä oli jo valmiina seuraavien vuosisatojen utopioiden ydin. Uuden ajan alun maallistuminen heijastuu kirjassa keskusteluna Kristuksen opin ja kristillisen Englannin elämänmenon välisenä kasvavana juopana. Koska kansa ei tunnu ottavan oppiakseen, niin

ainoaksi mahdollisuudeksi jää oppien muuttaminen. Oppia todella muutettiin kansallisen anglikaanikirkon perustamisen myötä *Henry VIII:n* toimesta. Hän anasti paavin vallan lisäksi kirkon omaisuuden itselleen ja teloitutti katolisen Moren vuonna 1535.

More kuvaa Utopiassa rationaalisesti järjestäytynyttä yhteiskuntaa, jonka tavoite on kristillisen maaorjaetiikan mukainen. Ahneus ja turhamaisuus on tehty mahdottomiksi. Ahneutta on kahlittu kieltämällä yksityistä omaisuutta, ja turhamaisuutta on rajoitettu yhteneväisellä asumisella, standardisoidulla kaupunkisuunnittelulla ja rakennusnormeilla, pukeutumisella ja elämänmenoa rajoittamalla. Riidanaiheiden vähäisyyden takia siviilioikeus käy tarpeettomaksi. Rikosoikeus tähtää rikosten ennaltaehkäisyyn, sovintoon ja valistukseen. Hyvinvointi perustuu jokaisen työkykyisen työvelvollisuuteen, minkä takia rajoitettu työpanos (6 tuntia/henkilö/päivä) takaa yltäkylläisyyden. Hallinnon perustana on yhteinen etu ja itsevaltaiset johtajat pannaan viralta. Avarakatseisuutta ja uskonnonvapautta suvaitaan yhteiskunnan toimivuuden rajoissa. Rationaalisuuden vaatimus täyttyy sillä, että Utopian yhteiskunta nojaa periaatteisiin, joiden olemassaoloa voidaan todentaa ja mitata. Keinoja optimoivana toimintana rationaalisuutta voi siis tavoitella vain selvästi määriteltyjen päämäärien puitteissa.

Joku voisi väittää, että edellisen perusteella *Moren* Utopia on tätä päivää. Varallisuuden jatkuva keskittyminen yhtäläistää nykyisin varattomien suomalaisten kasvavaa joukkoa. Maamme tylsät ympäristöt tuskin viittaavat kansalaisten turhamaisuuteen. Ympäristöhallinto toimii ehkä valikoiden, mutta yksittäisten kansalaisten kannalta tiukasti. Siviilioikeutta vähävaraiset käyvät vähän ja rikoksia halutaan estää ennakoivilla ja valistavilla toimilla. Maamme hallituksen suurin huolenaihe tuntuu olevan työvelvollisuuden laajentaminen¹, vaikka se ei Utopian tavoin heijastu keskimääräisen työajan lyhentämisenä. Vaatimaton kyky sietää erilaisuutta pitää avarakatseisuutta aisoissa. Maamme hallinto perustuu yhteiseksi kuviteltuun etuun. Tosin johtajia ei panna viralta, mutta itsevaltaisia alaisia senkin edestä. Elämmekö *Moren* kuvamaa ihan nykyistä yhteiskuntaa 500 vuotta myöhemmin? Ei, koska meidän yhteiskuntamme perustuu jatkuvaan talouskasvuun, joka edellyttää ahneutta ja turhamaisuutta. Ajaudumme silti Utopian kaltaisiin muotoihin, vaikka Utopiasta poiketen emme tuota itsellemme emmekä hallitse työtämme. Hyvin erilaiset yhteiskunnalliset päämäärät saattavat siis saada samantapaisia ilmenemismuotoja.

Utopialla on pitkät juuret historiassa. Euroopan kaupunkisuunnittelun alku löytyy antiikin Kreikan siirtokuntien rakentamisesta jo kahdeksannella

1 Sipilän hallitus 2015–19

vuosisadalla ennen ajanlaskumme alkua (Owens 1992; Cartledge 2016). Suunnittelun perustaksi oli välttämätöntä hahmottaa ihanteellista yhteiskuntajärjestelmää. Antiikin suuret filosofit kuten Aristoteles ja Platon esittivät näkemyksiään ihanneyhteiskunnan periaatteista ja muodoista (Aristotle 1984; 1992; Plato 1970; 1978; Platon 2006a; 2006b). Vastaavia malleja löytyy myös Euroopan ulkopuolisista kulttuureista. Renessanssin maallistumisen aikana vanhoja oppeja elvytettiin ja tuloksena syntyi joukko suunnitelmia ideaalikaupungeiksi, joista vain harvoja rakennettiin (Kruft 1994; Evers & Thoenes 2003). Uuden Maailman valloittaminen tuotti ison joukon uusia malleja (Eaton 2002). Kaupunkimallien tuotanto jatkui valistuksen aikana 1700-luvulla ja seuraavalla vuosisadalla teollistamisen lieveilmiöiden hallitsemiseksi. Ihanneyhdyskuntien malliksi otettiin suurtuotannon organisaatiokaaviot (Benevolo 1980; Hall 1995). Utopioiden merkitys on meidän aikamme supistunut lähinnä erityyppisten kohteiden markkinointikeinoksi, johon usein yhdistyy eksotiikka.

Ihannekaupunkimallien tunnusomaisia piirteitä oli niiden selkeys. Muodontajat halusivat tuoda sosiaaliset, taloudelliset ja poliittiset ideansa mahdollisimman selvästi esille suunnitelmissaan, mistä arkkitehtuurin visualisoinnin historia tarjoaa määrättömästi esimerkkejä. Suuri käännekohta tapahtui 1400-luvun Italiassa lineaarisen perspektiivin soveltamisen myötä. Euroopassa ruhtinaat ryhtyivät suosimaan rakentamistapaa, jolla he asettivat itsensä perspektiivien kohteeksi ja samalla he pystyivät kiintopisteestään ikään kuin tarkkailemaan koko kaupunkia, kuten Karlsruhen asemakaava osoittaa (Morris 1994). Uusi perspektiivi integroi siis valvojan ja valvotut, tarkkailun subjektin ja objektin.

Kaupunkirakenteen hahmottamisen kannalta visuaalisuus on nykyisin muuttunut lähes merkityksettömäksi. Helsingin seutu epämääräisenä amebana ei tarjoa kovin selviä suuntaviivoja suunnistukselle. Yksittäiset alueet eivät välttämättä ole monipuolisesti kytkettyjä yleiseen tieverkostoon, jolloin suunnistaja joutuu turvautumaan algoritmeihin, kuten karttaan tai elektronisiin laitteisiin. Myös yksittäisten alueiden tai rakennusten labyrinttien sisällä kohtaa saman tilanteen. Arkkitehtuuri ei tarjoa apua, vaan liikkuja joutuu turvautumaan opastekyltteihin, värikoodeihin tai muihin vastaaviin. Ongelmat eivät johdu seudun paisuneesta mittakaavasta, vaan nimenomaan (puuttuvasta) tilallisesta logiikasta. Väestöltään 10 kertaa suuremmalla Manhattanilla visuaalisuuteen perustuva orientaatio on helpompaa. Tämä ei johdu pilvenpiirtäjistä vaan siitä, että vanha tilallinen logiikka on suurelta osin säilynyt, pilvenpiirtäjistä huolimatta.

Edistysperintö

Edistysperinnön mukaan ihanteellinen olotila on sijoitettu *tulevaisuuteen*. Koska tulevaisuus aina juoksee edessämme, niin edistystä ei voi todentaa kuin jälkikäteen jos silloinkaan ihanteiden jatkuvan muutoksen takia. Siksi edistysperinnön ihanteellista tilaa voisi kutsua ”*ei-koskaan*”-paikaksi.²

Uuden ajan alussa koettiin suuria yhteiskunnallisia mullistuksia, mutta niitä ei yhdistetty ajatukseen yhteiskunnan kehittymisestä. Parhaimmillaan renessanssin humanistit tavoittelivat antiikin loistoa ja hienoistuneisuutta (Heller 1978). Vasta 1600-luvulla syntyi ajatus yhteiskunnallisesta kehityksestä, ja silloinkin vain taloudellisessa mielessä. Taloudellisen edistyksen myötä siirryttiin syklisestä lineaariseen aikakäsitykseen (Kishtainy 2012; Bengs 1991b). Ensimmäisenä tulevaisuuden utopiana (*Ukronia*) pidetään *Louis-Sebastien Mercierin* (1740–1814) vuonna 1770 julkaisemaa teosta (Mercier 1977).

Samalla tapahtui perspektiivivaihdos ja uusi, yksisuuntainen kontrollijärjestelmä (ns. *panopticon*-periaate) syntyi. Tarkkailija muuttui näkymättömäksi ja tarkkailtava joutui varmuuden vuoksi turvautumaan jatkuvaan itsekuriin. Aikaisemmin perspektiivit olivat perustuneet jonkinlaiseen vuorovaikutukseen tarkkailijan ja tarkkailtavan välillä (Bengs 2018). Aivan uusi edistysperinnön piirre nykyajassa on se, että globaalin tarkkailun lisäksi sosiaalinen media on kehittynyt erääksi nopeimmin kasvavaksi teollisuudenalaksi (*surveillance capitalism*), jossa ihmisten yksityiselämään liittyvät tiedot prosessoidaan ja myydään sekä valtioiden väkivaltakoneistoille että liike-elämälle (Zuboff 2019).

Historiallisten muutosten taustalla oli asteittainen siirtyminen pääomaan perustuvaan kapitalistiseen tuotantotapaan, jossa varallisuutta ei kasattu tuhottavaksi, lahjoitettavaksi tai kulutettavaksi, vaan se ryhdyttiin investoimaan lisävarallisuuden toivossa. Varallisuus siis muuttui *pääomaksi* ja talouskasvu eksponentiaaliseksi. Kapitalismi pääomineen sai varsinaisen syytyksen laajentuvan merenkulun ja kansainvälisen kaupan seurauksena. Kaukokauppa vaati suuria panoksia ja siksi kehitettiin osakeyhtiöjärjestelmää, muuta rahoitustoimintaa ja aikanaan myös valtiollisia keskuspankkeja (Ferguson 2009; Harari 2018). *Francis Baconin* (1561–1626) innoittamana perustettiin tiedeakatemiaita edistämään taloudellista toimintaa tieteen avulla (Bacon 2010). Adam Smith loi klassisen taloustieteen ja propagoi kansainvälistä työnjakoa ja kauppaa toimemksiantajansa (*East India Company*) mieliksi (Smith 1981).

Missä määrin kaikki muutokset ovat ”edistystä” riippuu siitä, mitä edistyksellä tarkoitetaan. Ranskan tiedeakatemiassa käydyn laajan keskustelun johtopäätöksenä syntyi ajatus siitä, että kasattavissa ja yleistettävissä oleva

2 Vert. Michael Jacksonin *Neverland*-kartanoon

tietämys voi kehittyä. Harkintaa ja arviointia vaativat toimet, kuten eettinen ja esteettinen arviointi, eivät kehity, koska jokainen arviointi on yksilöllistä ja opetettavaa taitoa. Ajateltiin jopa, että talouskasvu saattaisi vaarantaa moraalialia ja taiteita (Lowenthal 1995). Vasta 1700-luvulla ryhdyttiin täysverisen kehitysuskon julistamiseen ja 1800-luvulla syntyivät poliittiset käsitteet ”edistyksellisyys” ja ”taantumuksellisuus”, jolloin muutoksen ja edistyksen ero hävisi. Poliittisessa mielessä kaikki yhteishyvään liittyvät utopiat ahdettiin talouskasvun ja edistyksellisyyden lipun alle. Tuskin löytyy vielääkään maassamme merkittävää poliittista liikettä, joka talouden *kasvun* jaon sijasta keskittyisi vaatimaan taloudellisten *resurssien* uutta jakoa. Utopiausko on tungettu tulevaisuutta kuvaavien tuottolaskelmien pakkopaitaan.

Edistysusko on vaikeasti yhdistettävissä ajatukseen rationaalisesta toiminnasta. Rationaalisuus tarkoittaa toimintatehokkuuden optimointia, joka aina tapahtuu tiettyjen resurssien puitteissa, määrätyn aikataulun ja asetettujen päämäärien mukaan. Toisin sanoen tavoitteet ovat arvioitavissa rationaalisuuden kannalta vain, jos ne suhteutetaan yleisempiin tavoitteisiin. Ketju on periaatteessa loputon. ”Jatkuva edistys” on käsitteenä mieletön, koska edistystä ei voi ajallisesti optimoida ilman aikataulua.³ Muuten sellaista asiaa kuin ”tarpeeksi” kaiketi ei olisi olemassakaan? (Skidelsky & Skidelsky 2012) Etenemistä ja vauhtia voi arvioida vain suhteutettuna johonkin konkreettiseen. Kun tarkastelun konteksti muutetaan, samalla muuttuu vääjäämättä arvio etenemisestä ja sen vauhdista. Mainittakoon esimerkiksi lähihistorian kolme edistyksellistä aatetta: työväenliike paransi työväen oloja, feministit vapauttavat naisia ja luonnonsuojelijat edistävät kestäväää kehitystä. Kaikki ovat menestyksestään huolimatta tukeneet kapitalismin voittokulkua rationalisoimalla sen toimintaa ja samalla markkinoita hyödyttäen muuttuneet osaksi kapitalismin ideologiaa.

Kapitalismissa kasattua varallisuutta investoidaan lisäkasaantumisen toivossa. Tavara myydään tarjontaan ja kysyntään perustuvaan markkinahintaan, jolla ei ole yksittäistapauksissa mitään tekemistä tuotantokustannusten kanssa. Alentamalla tuotantokustannuksiaan tuottaja lisää voittojaan ja parantaa kilpailukykyään. Myös vahvasti monopolisoituneilla aloilla, kuten rakennustuotannossa, tuotteet myydään markkinahintaan, mutta monopolituottajat pystyvät tarjontaa säätelemällä vaikuttamaan myyntihintoihin. Työvoiman hintaa koskee sama lainalaisuus. Käsitteiden osuus eri historiallisissa tyyeissä korreloi työvoimatarjonnan mukaan. Rokokoon kaudella työn suhteellinen osuus rakentamisessa oli suurimmillaan ja työvoiman hinta alhaisimmillaan (Gripenberg 1948). Kustannusten alentamiseksi ryhdyttiin rakennustuotantoa

³ Bolševikki Leon Trotsky (1879–1940) korosti *jatkuvaa vallankumousta* ja reformisti Eduard Bernstein (1850–1932) *jatkuvaa liikettä*, mutta molempien hokemat ovat loogisesti yhtä järjettömiä.

1900-luvulla teollistamaan. Arkkitehdit tekivät välttämättömyydestä hyveen. Modernismin estetiikka kehitettiin ilmentämään näköpiirissä olevan teollisen rakennustuotannon logiikkaa. Käsityöllä tuotettiin pitkään Euroopassa taloja ja muita rakenteita, joiden arkkitehtuurin tarkoituksena oli näyttää teollisuustuotteilta. (Asplund 1931)

Modernistisen ideologian mukaan tietyt tyyli heijastavat omaa aikaansa ja toiset eivät. Toiset tyyli ovat aikaansa edellä, toiset eivät. *Avantgarde*-arkkitehtuuri on kaikkein hienointa, koska se on aikaansa edellä. Järjellisesti ajatellen kullekin ajalle tunnusomaiset piirteet voidaan tietysti varmuudella todeta vasta jälkeenpäin. Nykyisin ajanmukaisuus on trenditietoisuutena silkkaa markkinamanipulointia. Ajanmukaisuus ”ilman paluuta menneeseen estetiikkaan” (HS 2019) tarkoittaa Suomessa modernismin pönkittämistä. Koska historiallisten tyylien nykykäyttö ei ole hyväksyttävää, niin rakentamista täytyy sovittaa *aikaan eikä paikkaan*, ja vaaditaan itselle makutuomarin asema sen määrittelyssä, mikä on ajanmukaista ja mikä ei. Taidemaailman harrastamassa kritiikissä tämä on vakioteemoja. Kielletään kertaustyylien tai pastissien käyttö epäautenttisina tai epärehellisinä vaikka historiallisen ympäristön ja rakennuspaikan eheyden säilyttämiseksi se olisi välttämätöntä. Helsingin kaupungin rakennusvalvonta tarjoaa tästä runsaasti esimerkkejä silloin, kun suunnittelijalta edellytetty itsesensuuri on herpaantunut.

Pari vuosikymmentä sitten järjestin joitakin vuosia pohjoismaisille kulttuuriympäristön asiantuntijoille jatkokoulutusta. Kaikki meni mukavasti paitsi valtiollisten virkamiesten osalta. He olivat keskuksissaan (museovirastot tms.) omaksuneet modernistisen ideologian niin absoluuttisesti, että kaikenlainen keskustelu meni mahdottomaksi. Pienen ajatussiemenen istuttamiseksi jouduin omaksi arkkitehtuuripreferenssiksi ilmoittamaan: ”Hyvä arkkitehtuuri näyttää siltä, että se on aina ollut siinä samassa paikassa”. Nyt Helsingin ydinkeskustaa rakennetaan toisin. Alueen rakennuksia kuten Kiasmaa, Sanomataloa, Musiikkitaloa ja Oodia (paremminkin Koodi) voisi verrata *Debordin* edellä mainittuun ”spektaakkeliin”. Alueesta tuntuu syntyvän jatkuvaa nykyisyyttä eli ”ei-koskaan”-paikkaa.

Asiasta ei tarvitsisi puhua, jos se koskisi vain Helsingin keskustaa, mutta alue kuvanee koko Suomen tilannetta. En ole missään Euroopassa nähnyt vastaavaa kulttuurimaiseman ja rakennetun perinnön tuhoa. Ovatko syynä vain puolueiden kiinteät suhteet gryndereihin, vai löytyykö ideologian syvä-rakenteista osviittoja? Maailmannäyttelyiden alkuvaiheessa Suomi rakensi identiteettiään puukon, saunan ja käsityön varaan (Smeds 1996). Siihen liitettiin vuonna 1940 New Yorkin maailmannäyttelyssä Alvar Aallon ja muiden toimesta uusinta teknologiaa. Suomalais-kansallisen identiteetin rakennuspalikoiksi ei

ole kelvannut perinteikäs ruotsinkielinen kaupunki- tai kartanokulttuuri tai edes täysin suomenkielisten kaupunkien, kirkonkylien ja maaseudun idyllit. Siirryttiin lähes suoraan puukosta paperitehtaiden suojeluun ja savupirtistä elementtitalojen suojeluun. Erotuksena Japaniin Suomessa sentään suojellaan nykyarkkitehtuurin ikoneja. Historiahan aina alkaa vallankumouksesta. Japannissa ollaan vielä radikaalimpia, koska siellä modernismin sankariarkkitehdit itse vaativat töittensä purkamista edistyksen tieltä.

Modernismi kumpuaa rakentamisen ja talouden muutoksesta. Aikanaan rakennettiin itselle, nykyisin markkinoita varten. Pitkässä aikaperspektiivissä kaupunkirakentamisen tärkeimpiä muutoksia on yksittäisten rakennusprojektien hurja kasvu. Perinteisesti kaupunkeja rakennettiin tontti tontilta. Tontit rakennettiin yksittäisten ruokakuntien toimesta ja niiden hallinta oli sidoksissa kansalais- tai porvarioikeuksiin. Ehkä vanhojen kaupunkien viehäytys piilee käsityötraditioiden ja rakennusjärjestysten luomassa kokonaisuudessa. Yhtenäisyyden puitteissa jokainen talo erottuu yksilönä vertaistensa joukossa. Myös keskiajan niin sanotusti orgaanisesti kasvaneet kaupungit perustuivat yksityiskohtaiseen kaupunkisuunnitteluun ja usein myös tiukkaan rakennusjärjestykseen (Humpert & Schenk 2001). Kaupunkirakenteen peruspiirteet säilyivät lähes muuttumattomina aina teollistumiseen saakka. Nykyisin rakennetaan kerralla kaupunginosia tai kokonaisia kaupunkeja yhtenä projektina. Ikäviksi ne koetaan siksi, että suuret rakennusprojektit tuottavat yhdenmukaistettua standardiympäristöä eikä niinkään siksi, että tottuminen uuteen vaatisi paljon aikaa.

Suomessa ryhdyttiin sotien jälkeen jo 1940-luvulla rakentamaan ensimmäisiä alueita yhtenä projektina yksittäisten tonttien sijasta. Tämä toiminta muuttui vallitsevaksi tuotantomuodoksi suurissa kasvukeskuksissa 1960-luvulta lähtien. Samalla luotiin alueellisia rakennusmonopoleja. Tapahtunutta perusteltiin Helsingin seudun kunnissa suurella asuntokysynnällä ja kohtuuhintaisen tuotannon tarpeella: aluerakentaminen esitettiin ainoana vaihtoehtona. Historia todistaa toista. Jo 1920-luvulla rakennettiin Helsingissä menestyksekkäästi suuria alueita spekulatiivisesti, mutta vanhan tavan mukaan tontti tontilta. Itse asiassa uusi menetelmä legalisoitiin vasta vuonna 2000 uudessa kaavoitus- ja rakennuslaissa. Aluerakentamissopimukseen perustuva aluerakentaminen oli siihen saakka kenties laitonta, koska sopimusten kautta siirrettiin grynderien vastuulle alueiden sisäisen kunnallistekniikan, tiestön ja julkisten alueiden rakentaminen, jotka lain mukaan olisivat olleet kunnan vastuulla. Järjestelmään liittyvää korruptiota ei ole tutkittu kenties siksi, että osallisina ovat olleet poliittinen kerma valtiojohtoa myöten.

Aluerakentamisen ansiosta grynderit ovat saaneet itselleen maan arvonnousun, joka on ollut arviolta noin 20 prosenttia jokaisen asunnon myynti-

hinnasta. Kysymyksessä oli siis miljardien markkojen tulonsiirto Helsingin seudulla tutkitulla aikavälillä (n. 1960–90) (Bengs et al. 1989; Bengs 1993). Lisäksi aluerakentaminen on johtanut rakennusteollisuuden voimakkaaseen keskittymiseen ja kaupunkikehitykseen, joka on tapahtunut gryndereiden maanomistuksen mukaan ilman kokonaiskäsitystä seudun kehittämisestä (Bengs & Rönkä 1990). Alue-monopolit ovat synnyttäneet tilanteen, jossa oligopolinen ja monopolistinen rakentaminen on tarjonnut gryndereille mahdollisuuden säädellä asuntojen hintatasoa pitämällä tarjonta kysyntää suurempana (Bengs 1989; Bengs 2012a). Tämä tilanne jatkuu edelleen.

Aluerakentamista on usein selitetty ajan hengellä ja lähiöaatteen leviämisellä Suomeen osana sellaisia kansainvälisiä aatesuuntia kuten *new towns* ja *garden city*. Aluerakentamisen kiivaimpina vuosikymmeninä arkkitehtien ideologiat ovat kuitenkin aina vaihtuneet taloudellisten suhdanteiden mukaan. Kun on rakennettu vähän, arkkitehtikunta on kannattanut puistomaista rakentamista. Kun tuotantovolyymit kasvoivat, tiivistä ja korkeata rakentamista on propagoitu (Rönkä 1989). Tämäkin tilanne jatkuu edelleen. Arkkitehtuurin ”teorian” nykytasoa kuvaa kirja, johon on koottu kansainvälisesti menestyneiden suunnittelijoiden omien projektien myyntipuheita (Mallgrave & Goodman 2011; Bengs 2012b).

Valtion rahoittama tuotanto on pääosin suunnattu isoimmille rakennuttajille, jotka sen turvin ovat matalasuhdanteiden aikana pystyneet tasoittamaan tuotantomääriään. Julkisilla varoilla tuetut vuokrat ovatkin pitkän ajan kuluessa ajaneet yleistä hintatasoa ylöspäin eivätkä hillinneet sitä, kuten usein kuulee väitettävän (Bengs 1989; Bengs 2015). Kriittisen kaupunkitutkimuksen vähäisyys heijastaa maamme poliittisen korruption laajuutta. Suoranaisen rahanpesun ja lahjonnan ohella Suomen tilannetta on kuvattu rakenteellisena korruptiona, joka perustuu yhteiskunnallisten rakenteiden hyväksikäyttämiseen (Nazarenko et al. 2019). Korruption keskiössä on rakentaminen ja kaavoitus (Bengs & Rönkä 1994). Grynderivetoisesta aluerakentamisesta, rakennusalan monopolisoitumisesta, jatkuvasta uusien asuntojen alitarjonnasta kasvukeskuksissa ja valtion suurimpia yrityksiä suosivasta asuntopolitiikasta ei puhuta eikä kirjoiteta, eikä sitä juuri tutkita.

Kokemattomana opiskelijana kuvittelin, että rakennuskustannusten alentaminen ja sosiaalinen asuntotuotanto koituisi vähävaraisten asukkaiden hyödyksi. Tänä päivänä meidän pitäisi tietää paremmin. Ruotsin esimerkki osoittaa, miten hyvinvointivaltio on konkreettisesti rakennettu monopoleja suosimalla ja pääomia keskittämällä. Lopputuloksena on synnytetty varallisuuserojen suhteen eräs maailman epätasa-arvoisimpia valtioita (Bengs 2015; Credit Suisse) Tämä tarkoittaa konkreettisesti sitä, että suurin osa väestöstä on riippuvaista hyvinvointivaltion tulonsiirroista samalla, kun sen ylläpito syventää tätä

riippuvuutta. Järjestelmä on lisäksi globalisoituvassa maailmassa äärimmäisen epävakaa. Kansalaisten etujen mukaista olisi tietysti sekä tasapuolinen varallisuuden jakautuminen että hyvinvointivaltion tarjoama turva, jolloin toisen pettäessä toinen olisi tukena.

Helsingin seudusta on tullut perinnekaupungin vastakohta. Kokonaisuutta ei ole, eikä vaihteluakaan. Yksittäiset talot eivät eroa toisistaan. Huonosti toimiva kokonaisrakenne kuluttaa jatkuvasti veronmaksajien rahoja ja asumisen kalleus ylittää monen maksukyvyn. Julkisten varojen kaappaus on levittäytynyt lähes kaikille elämäniloille kuten vanhusten, terveyden ja lasten hoitoon sekä koulutukseen. Toiminta ei rajoitu vain julkisten palveluiden vaatimien tilojen tuotantoon ja ylläpitoon vaan julkisen sektorin toimintaan kokonaisuudessaan. Vieroksun julkisten monopolien korvaamista yksityisillä monopoleilla ja verorahoilla tuettua yksityisten pääomien keskittymistä. 1960-luvulla ajateltiin yhteisvastuun tarkoittavan voittojen yhteiskunnallistamista ja velkojen yksityistämistä, nykyisin se tarkoittaa velkojen yhteiskunnallistamista ja voittojen yksityistämistä. Tilanne ei heijasta laajenevaa markkinataloutta tai kuluttajien valinnanvaran lisäämistä vaan yksityisten tuotantomonopolioiden rakentamista verorahan turvin ja kilpailun rajoittamista. Julkisia monopoleja voidaan valvoa, jos poliittista tahtoa riittää, mutta yksityisiä monopoleja ei valvo kukaan.

Helsingin seudun suunnittelukäytäntö antaa lohduttoman kuvan kaupunkisuunnittelun mahdollisuuksista vaikuttaa kaupunkien rakentamiseen. Suunnittelu ja kunnallispolitiikka eivät ole ohjanneet kehitystä vaan toimineet osana gryndereiden tuotantokoneistoa. Kaavahierarkia on toiminut päinvastoin kuin sen julkilausuttu tarkoitus eli tosiasiaa alhaalta ylös eikä ylhäältä alas. Espoon ja Vantaan aluerakentamisessa suuri osa taloista rakennettiin poikkeusluvoin. Alueiden asemakaavat laadittiin jälkeinpäin. Kuntien yleiskaavoista ja seutukaavasta tuli seurantavälineitä eikä kehitystä ohjaavia asiakirjoja (Rönkä 1989). On maamme poliittisen järjestelmän häpeäksi, että näiden asioiden selventäminen on jäänyt yksittäisten oikeusprosessien varaan. Kun kirjoitin asiasta liki 30 vuotta sitten, esimieheni kommentoi asiaa kysymällä oliko laitoksen johto ollut minuun yhteydessä asian tiimoilta (Bengs 1991a). Johtajia taitaa yhä vaivata sama asia: miten pestä rahaa ilman jälkipyykkiä (Nazarenko et al. 2019). Tutkimusta rahoittavat laitokset ja yliopistot ovat enimmäkseen keskittyneet kehitysprojekteihin eivätkä yhteiskunnan rakenteisiin tai kaupunkirakentamisen perusteisiin.

Kaupunkisuunnittelun tulevaisuutta arvioidessa on mielestäni syytä tutustua Ruotsin tilanteeseen. Ensimmäinen moderniksi kutsuttu kaavoituslain säädäntö on vuodelta 1874 (*Byggnads- och brandstadga för rikets städer*). Se noudatti perinteisen kaupunkirakentamisen keskeisiä periaatteita. Kaavan

tuli lain mukaan määritellä lopputulos ja taata tonttimaan tarjonta. Lisäksi rajoitettiin rakennusten enimmäiskorkeus viiteen kerrokseen. Ensimmäisessä suoraviivaisessa uusliberalistisessa kaava- ja rakennuslaissa (PBL) vuodelta 1987 keskeiset asiat oli käännetty pääläelleen. Laissa ei puhuta mitään vaadittavasta lopputuloksesta vaan pelkästään kaavoitus- ja rakennusprosesseista. Kunnan tulee kaavoittaa vain siinä tapauksessa, että rakennusprojekti on käynnistymässä, mistä seuraa (pienrakennuttajien kannalta) tonttimaan jatkuvaa puutetta kaikkine lieveilmiöineen. Koska jokaisesta projektista neuvotellaan viranomaisten kanssa, mitään yleisiä rajoituksia rakentamisella ei ole. PBL on laki, joka on räätälöity suurten rakennuttajamonopoliin tarpeisiin. Se tarjoaa näille oivan instrumentin säilyttää alueelliset tuotantomonopolit ja säädellä tuotantoa monopolihinnoittelun hyväksi. (Bengs 2007)

Vuoden 1987 PBL:ssa tarjottiin houkuttimena kansalaisten osallistumista suunnitteluun, mikä lain muun sisällön takia on osoittautunut turhanpääväiseksi. Tätä lakia on nostettu ihanteeksi joka kerta, kun Suomen vastaavaa lakia on haluttu muuttaa uuteen uskoon. Ennen asukkaat toteuttivat kiinteistöomistajina itseään rakentamalla elinympäristöään haluamallaan tavalla tai hakemalla suojaa toimivilta vuokramarkkinoilta. Nykyinen ”osallistuminen” tuntuu palvelevan lähinnä uusien alueiden markkinointia.

Nyttemmin

Kevään 1969 jälkeen hakeuduin sankariarkkitehtuuriin kyllästyneenä kaupunkisuunnittelun pariin, jossa viihdyin pari vuotta. Opiskelu ei maistunut ja lähdin lainarahan turvin vuodeksi venyneelle maailmankiertueelle. Palattuani ajauduin tutkimuslaitoksen palvelukseen, jossa erinäisin katkoksien viihdyin 20 vuotta, kunnes vihdoinkin sain (ainoana yksikön väitellenä tutkijana) potkut suuressa organisaatiomuutoksessa. Uhkailua ja irtisanomista oli yritetty jo aikaisemmin ja oikeuttakin käyty, koska tutkimukseni eivät olleet johdon mieleen. Vaimoni mukaan ”organisaatiouudistus” oli parasta mitä minulle on työelämässäni tapahtunut. Lähdin ulkomaille, missä viihdyin seuraavat 20 vuotta eri yliopistoissa ja kansainvälisissä tutkimuslaitoksissa. Miten tällaista elämää voisi opiksi kiteyttää? Jos haluaa järkeillä, kannatta suhtautua kriittisesti suuriin ja pieniinkin kertomuksiin ja jättää kirjaimelliset tulkinnat vähälahjaisille. Jos haluaa Suomessa tehdä karriääriä, kannattaa pitää mölyt mahassaan, voihan silti itsekseen ajatella mitä lystää. Mutta silloin ei pidä kutsua itseään tutkijaksi.

KIRJALLISUUS

- Althusser, L.** (1984). *Essays on Ideology*. Verso.
- Aristotle** (1984). *The Athenian Constitution*. Penguin Classics.
- Aristotle** (1992). *The Politics*. Penguin Books.
- Aslan, R.** (2017). *God: A Human History of Religion*. Corgi Books.
- Asplund et al.** (1980 [1931]). acceptera. Berlings.
- Bacon, F.** (2010). *The New Atlantis*. ReadaClassic.com.
- Benevolo, L.** (1980). *The History of the City*. MIT Press.
- Bengs, C.** (1989). Pääkaupunkiseudun asuntojen hinnat vuosina 1965–1988. VTT Tiedotteita 1007.
- Bengs, C., Lehtimäki, V. & Rönkä, K.** (1989). Pääkaupunkiseudun aluerakentamissopimusalueiden maanomistus ja -hinnat vuosina 1950–1985. VTT Tiedotteita 1006.
- Bengs, C. & Rönkä, K.** (1990). Kilpailu Asuntotuotannossa. Kilpailuvirasto Selvityksiä 2 B/1990. Espoo.
- Bengs, C.** (1991a). Asuntotuotanto spekulatiivina kohteena. Teoksessa Taivassalo, E. (toim.) *Näennäinen Demokratia*, p. 86–127, Arthouse.
- Bengs, C.** (1991b). Tidens takt och melodi. Nordplan Meddelande 1991:2.
- Bengs, C.** (1992). Staden och planeringen. Nordiska institutet för samhällsplanering, Meddelande 1992:4.
- Bengs, C.** (1993). Spekulation, plats, tid samt. Tampereen teknillinen korkeakoulu, Julkaisuja 113.
- Bengs, C. & Rönkä, K.** (1994). Competition restrictions in housing production - A model for analysis. *Economic Modelling* 11:2, 125–133. Butterworth-Heinemann, Oxford.
- Bengs, C.** (2007). PBL omöjliggör stadsplaneringen. *Nya lantmätaren* 2007:9.
- Bengs, C.** (2010). Kaupunkihistoria opettaa – valistummeko? *Yhdyskuntasuunnittelu* 2010:1.
- Bengs, C.** (2012a). Totuuden tarinat ja tarina todellisuudesta. *Yhdyskuntasuunnittelu* 2012:2.
- Bengs, C.** (2012b). Teoriaa ja "teoriaa". *Yhdyskuntasuunnittelu* 2012:3, 100–102.
- Bengs, C.** (2013). Korkean kadonnut kunnia. *Yhdyskuntasuunnittelu* 2013:3.
- Bengs, C.** (2014). Oikeat ja väärät arkkitehdit. *Arkkitehti* 2014:3.
- Bengs, C.** (2015). The housing regime of Sweden: Concurrent challenges - Part A: Aims, effects and interpretations. Aalto University publication series SCIENCE + TECHNOLOGY, No. 14.
- Bengs, C.** (2016a). Pluralitas non est ponenda sine necessitate. *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 223 (2016) 561–567.
- Bengs, C.** (2016b). Verraton tarina (Thomas More 1516 Utopia). *Yhdyskuntasuunnittelu* 2016:4, 60–63.
- Bengs, C.** (2018). Perspectives in Perspective – Seeing, Visualising, Ruling (Prospettiva – Vedere, visualizzare, controllare). Prezioso, M. *Capitale umano e valore aggiunto territoriale*. Geografia economica-politica/25. Aracne. sivut 19–49.
- Credit Suisse.** (2010, 2012, 2013, 2014). *Global Wealth Data Book*. Credit Suisse.
- Debord, G.** (1990). *Comments on the society of the spectacle*. Verso.
- Eaton, R.** (2002). *Ideal Cities: Utopianism and the (Un)Built Environment*. Thames & Hudson.
- Evers, B., Thoenes, C. et al.** (2003). *Architectural Theory from the Renaissance to the Present*. Taschen.
- Ferguson, N.** (2009). *The Ascent of Money: A Financial History of the World*. Penguin Books.
- Gripenberg, O.** (1948). *Byggnadsekonomi*. Söderström.
- Hadot, P.** (2015). *Vad är antikens filosofi?* Daidalos.
- Hall, P.** (1995). *Cities of Tomorrow*. Blackwell.
- Harari, Y.N.** (2018). *Money*. Vintage Minis.
- Hearn, F.** (2003). *Ideas that Shaped Buildings*. MIT Press.
- Heller, A.** (1978). *Renaissance Man*. Routledge & Kegan Paul.
- Hersey, G.L.** (2000). *Architecture and Geometry in the Age of the Baroque*. University of Chicago Press.
- Humpert, K. & Schenk, M.** (2001). Entdeckung der mittelalterlichen Stadtplanung: das Ende vom Mythos der "gewachsenen Stadt". Theiss.
- HS 21.2.2019, Mielipide.**
- Kishtainy, N. et al.** (2012). *The Economics Book*. DK.
- Kruft, H.-W.** (1994). *A History of Architectural Theory from Vitruvius to the Present*. Princeton Architectural Press.
- Le Corbusier.** (1951). *The Modular*. Faber and Faber Limited (Faximile).

- Lowenthal, D.** (1995). *The Past is a Foreign Country*. Cambridge University Press.
- Mallgrave, H.F. & Goodman, D.** (2011). *Introduction to architectural theory: 1968 to the present*. Wiley-Blackwell.
- Mannheim, K.** (2009 [1949]). *Ideology and utopia: An introduction to the sociology of knowledge*. Whitefish: Kissinger Publishing.
- Martineau, J.** (2011). *Quadrivium: the four classical liberal arts of number, geometry, music & cosmology*. Walker & Co.
- Mercier, L.-S.** (1977). *L'an 2440: rêve s'il en fut jamais*. France Adel.
- More, T.** (1978 [1516]). *Utopia*. Penguin Classics.
- Morris, A. E. J.** (1994). *History of Urban Form Before the Industrial Revolution*. Longman.
- Nazarenko, S. & työryhmä.** (2019). *Korruptio Suomessa*. Into.
- Owens, E.J.** (1992). *The City in the Greek and Roman World*. Routledge.
- Penttilä, T.** (2013). *Oikeat ja väärät arkkitehdit: 2000 vuotta arkkitehtuuriteoriaa*. Gaudeamus
- Plato** (1970). *The Laws*. Penguin Books.
- Plato** (1978). *The Republic*. Penguin Books.
- Platon** (2006a). *Timaios*. Skrifter, Bok 4, s. 416–513. Atlantis.
- Platon** (2006b). *Kritias*. Skrifter, Bok 4, s. 514–533. Atlantis.
- Rovelli, C.** (2016). *Reality is not what it seems – The journey to Quantum Gravity*. Penguin Books.
- Rovelli, C.** (2018). *The Order of Time*. Allen Lane/Penguin Books.
- Rönkä, K.** (1989). *Aluerakennussopimukset ja kaavoitus Espoossa ja Vantaalla*. VTT Tiedotteita 1062.
- Skidelsky, R. & Skidelsky, E.** (2012). *How Much is Enough? Money and the good life*. Other Press.
- Smeds, K.** (1996). *Helsingfors- Paris: Finlands utveckling till nation på världsutställningarna 1851–1900*. Svenska litteratursällskapet, Finska historiska samfundet.
- Smith, F.** (1981). *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. University of Chicago Press.
- Zevi, B.** (1994). *The modern Language of Architecture*. Da Capo Press.
- Zuboff, S.** (2019). *The Age of Surveillance Capitalism*. Profile Books Ltd.